

Vai trò của văn hóa môi trường đối với sự phát triển xã hội

Trần Thị Thúy Hà¹

¹ Học viện Chính trị Công an nhân dân.
Email: thuyhak10@gmail.com

Nhận ngày 4 tháng 12 năm 2016. Chấp nhận đăng ngày 5 tháng 1 năm 2017.

Tóm tắt: Bảo vệ môi trường là nhiệm vụ quan trọng của mọi quốc gia; đó là mục tiêu và là một trong những nội dung cơ bản của phát triển bền vững. Bảo vệ môi trường sinh thái còn là biểu hiện của lối sống văn hoá. Văn hóa môi trường có vai trò quan trọng đối với sự phát triển xã hội, bởi lẽ nó góp phần hoàn thiện nhân cách đạo đức, góp phần xây dựng xã hội văn minh và là động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội. Bảo vệ môi trường là yêu cầu xuyên suốt trong quá trình phát triển, là trách nhiệm của mọi người dân. Mọi người dân cần thay đổi cách ứng xử với môi trường, vì chính chúng ta và vì tương lai các thế hệ mai sau.

Từ khóa: Văn hóa môi trường, đạo đức, văn minh, kinh tế - xã hội.

Abstract: Environmental protection is a vital task of all countries, being an objective and one of the fundamental contents of sustainable development. Protection of the ecological environment is also an expression of a cultural lifestyle. The culture of environmental protection plays an important role in social development, as it contributes to the perfection of the personality and the building of a civilised society, being a motive force for socio-economic development. Environmental protection is both a permanent requirement during the development process and the responsibility of all citizens, who need to change their behaviours towards the environment for the better, for the sake of themselves and of future generations.

Keywords: Culture of environmental protection, ethics, civilised, socio-economic.

1. Đặt vấn đề

Bảo vệ môi trường sinh thái là vấn đề cấp bách và nan giải trong thời đại ngày nay. Phát triển nhanh cần phải đi đôi với phát triển bền vững, tăng trưởng kinh tế phải đi

đôi với thực hiện tiến bộ, công bằng xã hội và bảo vệ môi trường. Bảo vệ môi trường sinh thái (gọi tắt là bảo vệ môi trường) là nội dung quan trọng của sự phát triển bền vững, là nhiệm vụ quan trọng của mọi quốc gia. Bảo vệ môi trường còn là biểu hiện của lối sống văn hoá của xã hội văn minh. Văn hóa

môi trường là ý thức, quan điểm, quan niệm, thái độ ứng xử của con người đối với môi trường vì sự phát triển của mình. Văn hóa môi trường của con người thể hiện trong cách sống của con người, cụ thể là trong cách ăn, cách mặc, cách ở, cách đi lại, cách học tập, cách sinh con đẻ cái, cách sản xuất, cách giao tiếp, cách vui chơi giải trí. Khi ứng xử với môi trường ai cũng đều có ý thức, tuy nhiên không phải ai cũng ứng xử một cách có văn hóa. Văn hóa môi trường là cách ứng xử đúng đắn của con người đối với môi trường và thúc đẩy sự phát triển của con người. Văn hóa môi trường trái ngược với phản văn hóa môi trường. Phản văn hóa môi trường là cách ứng xử không đúng đắn của con người đối với môi trường, cản trở sự phát triển của con người. Trong cách ứng xử của con người đối với môi trường ở giai đoạn nào cũng đều có cả biểu hiện của văn hóa môi trường và biểu hiện của phản văn hóa môi trường. Tuy nhiên, xã hội càng phát triển thì nhìn chung văn hóa môi trường của con người càng tăng, phản văn hóa môi trường của con người càng giảm. Văn hóa môi trường có vai trò quan trọng đối với sự phát triển xã hội. Điều đó thể hiện ở chỗ nó góp phần hoàn thiện nhân cách đạo đức, xây dựng xã hội văn minh, thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội.

2. Văn hóa môi trường với việc hoàn thiện nhân cách đạo đức

Một trong những tiêu chí để đánh giá đạo đức của con người hiện nay là thái độ ứng xử của con người đối với môi trường. Trước đây khi môi trường sống chưa bị hủy hoại nghiêm trọng thì thái độ ứng xử với môi trường không được xem xét dưới góc

độ đạo đức. Còn ngày nay, thái độ ứng xử đối với môi trường đã trở thành một trong những tiêu chí về đạo đức của con người. Ứng xử với môi trường có văn hóa hay không, đó là một tiêu chí để đánh giá một người có nhân cách đạo đức hay không. Sờ dĩ như vậy là vì, môi trường là nơi mọi người cùng sinh sống, nếu một người nào đó không bảo vệ môi trường thì điều đó không chỉ ảnh hưởng tiêu cực đến cuộc sống của người ấy mà còn ảnh hưởng tiêu cực đến cuộc sống của tất cả mọi người. Hành vi của một người được coi là có đạo đức khi hành vi đó không làm hại đến người khác. Để có một môi trường sống tốt đẹp thì mỗi người phải có ý thức bảo vệ môi trường chung; phải luôn ý thức được rằng mọi hành vi của mình nhằm xây dựng môi trường ngày càng xanh - sạch - đẹp cho mình và cho người khác.

Nhờ công nghiệp hóa và thể chế thị trường, nền kinh tế các nước nói chung trong đó có Việt Nam ngày càng phát triển mạnh mẽ, đời sống vật chất và tinh thần ngày càng nâng cao. Tuy nhiên, mặt trái của nền kinh tế thị trường đang làm cho những giá trị đạo đức xã hội thay đổi, phá vỡ những truyền thống đạo đức lâu đời trong xã hội, trong đó có cả những truyền thống đạo đức về môi trường. Trước đây, con người luôn yêu quý, tôn trọng thiên nhiên, coi thiên nhiên là các vị thần tối cao (như thần cây, thần núi, thần sông), thì ngày nay vì lợi ích trước mắt, nhiều người sẵn sàng tàn phá tự nhiên, sẵn sàng gây ra những hậu quả tiêu cực về môi trường. Khi mà sự phá hoại môi trường càng nghiêm trọng thì xã hội càng đề cao tiêu chí bảo vệ môi trường trong nhân cách đạo đức của con người.

Ứng xử với môi trường có văn hóa là biểu hiện của nhân cách đạo đức của con

người (nhân cách của con người gồm có nhân cách đạo đức và nhân cách tài năng, tức là gồm có đức và tài, hồng và chuyên). Để đánh giá nhân cách đạo đức của một người nào đó thì cần căn cứ vào nhiều tiêu chí khác nhau, trong đó cần căn cứ vào thái độ ứng xử của người đó đối với môi trường có văn hóa hay không có văn hóa (là văn hóa hay là phản văn hóa). Trong thời kỳ mà môi trường chưa bị hủy hoại nghiêm trọng thì tiêu chí này không đặt ra. Trong thời kỳ hiện nay, khi mà môi trường đã và đang bị hủy hoại nghiêm trọng thì tiêu chí này cần đặt ra, đã đặt ra và đang ngày càng trở thành tiêu chí quan trọng. Ví dụ, 30 năm trước đây việc chặt cây xanh hàng loạt ở Hà Nội không gây phẫn nộ cho người dân nhưng hiện nay thì ngay lập tức điều đó đã gây phẫn nộ cho nhiều người, thậm chí điều đó còn bị coi là hành vi tội ác. Hoặc 30 năm trước đây, việc xả chất thải độc hại ra biển không gây phẫn nộ cho người dân thì hiện nay nó có thể gây nên những cuộc bạo động lớn. Như vậy, trong quan niệm của nhiều người, văn hóa môi trường đang là tiêu chí quan trọng của nhân cách đạo đức con người.

3. Văn hóa môi trường với việc xây dựng xã hội văn minh

Có nhiều tiêu chí khác nhau để đánh giá một xã hội có văn minh hay không, trong đó có tiêu chí ứng xử có văn hóa với môi trường, tiêu chí này đang ngày càng trở thành một tiêu chí quan trọng.

Một xã hội không thể là văn minh khi con người không có ý thức bảo vệ môi trường. Ở nhiều nước, nhất là ở các nước đang phát triển, không ít người có thói quen

xấu về môi trường (như vứt rác bừa bãi, hút thuốc nơi công cộng, gây ồn ào quá mức, chặt cây bừa bãi, khai thác tài nguyên cạn kiệt, giết hại động vật hoang dã, xây nhà, mở đường tùy tiện...). Xã hội ở những nước như vậy chưa phải là văn minh.

Xét về tiêu chí văn hóa môi trường, Việt Nam chưa phải là nước văn minh. Việt Nam được thiên nhiên ưu ái, ban tặng nhiều tài nguyên thiên nhiên, khoáng sản (rừng, biển, than đá, dầu mỏ, quặng sắt...). Có một thời chúng ta tự hào vì có rừng vàng, biển bạc, đất phì nhiêu..., nhưng do khai thác ồ ạt nên chúng ta đã để thất thoát, lãng phí rất nhiều tài nguyên và sau khi khai thác đã để lại những vùng đất chết, những bãi hoang mạc. Việt Nam là một nước nghèo nàn, lạc hậu, đang sử dụng nhiều công nghệ lạc hậu, công nghệ gây ô nhiễm môi trường. Do là nước nghèo, nên Việt Nam thường phải nhập khẩu những công nghệ vào loại trung bình, thậm chí nhiều thiết bị rất lạc hậu. Từ đó, hiệu quả trong bảo vệ, cải thiện và khắc phục ô nhiễm môi trường rất thấp, thậm chí còn góp phần gây ô nhiễm môi trường nghiêm trọng. Vì vậy, để khai thác và sử dụng hợp lý tài nguyên thiên nhiên một cách hiệu quả, bảo vệ môi trường thì cần trang bị công nghệ hiện đại.

Có nhiều nguyên nhân khác nhau dẫn đến tình trạng suy thoái môi trường như hiện nay. Đói nghèo là một nguyên nhân. Song nguyên nhân quan trọng hơn của tình trạng này là sự hạn chế về văn hóa môi trường. Muốn xây dựng lối sống văn minh, phù hợp với yêu cầu của thời đại thì mỗi gia đình, mỗi làng xóm, mỗi phố phường phải nhận thức được rằng, môi trường sống an lành là một tiêu chí quan trọng của xã hội văn minh. Nếu văn hóa môi trường của con người đạt trình độ cao, thì dù có nghèo đói

người ta vẫn sẵn sàng chấp nhận để có môi trường sống an lành. Một nước sẵn sàng chấp nhận nghèo đói để có môi trường sống an lành là nước có trình độ cao về văn hóa môi trường.

4. Văn hóa môi trường với sự phát triển kinh tế - xã hội

Bảo vệ môi trường là một trong ba trụ cột phát triển bền vững (kinh tế, xã hội và môi trường). Bảo vệ môi trường trước mắt có thể làm chậm sự tăng trưởng kinh tế, vì người ta phải dành một nguồn lực đáng kể cho việc xử lý môi trường. Nhiều doanh nghiệp đã trốn tránh trách nhiệm pháp lý trong việc bảo vệ môi trường do chi phí bảo vệ môi trường cao. Các doanh nghiệp này tuy có sự tăng trưởng về kinh tế, giải quyết được nhiều việc làm cho người lao động nhưng lại gây ô nhiễm môi trường nghiêm trọng. Do sự ô nhiễm môi trường cho nên xét trên tổng thể kinh tế của quốc gia không tăng trưởng nhanh, mà trái lại còn chậm hơn vì xã hội phải chi một khoản kinh phí lớn hơn cho việc giải quyết vấn đề môi trường. Tóm lại, xét về lâu dài thì bảo vệ môi trường vẫn là điều kiện cho sự tăng trưởng kinh tế nói riêng và cho sự phát triển kinh tế - xã hội nói chung. Với nghĩa đó, văn hóa môi trường cũng là điều kiện cho sự phát triển kinh tế - xã hội.

So với 30 năm trước đây, nền kinh tế Việt Nam đã phát triển vượt bậc. Tuy nhiên, chúng ta cần chú ý đến những thiệt hại có thể nhìn thấy được phải gánh chịu những hậu quả từ thiên tai (bão, mưa lũ, hạn hán...); chúng ta cũng cần chú ý đến cả những thiệt hại không thể nhìn thấy ngay được. Những hiện tượng thời tiết cực đoan

đã xảy ra ở khắp nơi trên cả nước. Biến đổi khí hậu đang hiện hữu xung quanh và ảnh hưởng trực tiếp đến cuộc sống của mỗi chúng ta. Biến đổi khí hậu không những gây tổn thất về kinh tế, cơ sở vật chất, giảm tăng trưởng kinh tế, mà còn trực tiếp cướp đi sinh mạng của nhiều người dân, đẩy một bộ phận dân chúng, trong đó có những người nghèo nhất quay trở lại ranh giới nghèo đói. Phá hủy môi trường trên thế giới có thể gây thiệt hại hàng nghìn tỷ euro. Việt Nam cũng đang chịu những hậu quả nặng nề của biến đổi khí hậu. Chẳng hạn, trong năm 2016, trận mưa lũ lớn nhất trong 50 năm qua đã tàn phá Quảng Ninh một cách khủng khiếp. Mưa lớn gây sập nhà, lũ lụt, sạt lở đất nghiêm trọng; gây gián đoạn giao thông, trì trệ các hoạt động kinh tế, du lịch; gây ra trận lũ bùn kinh hoàng; làm sập nhà dân, tê liệt hệ thống điện. Thống kê trên toàn tỉnh có 23 người chết, 7 người mất tích, hàng nghìn ngôi nhà bị nhấn chìm, thiệt hại vật chất ước tính lên tới 2.700 tỷ đồng. Tình trạng hạn hán hiện nay diễn ra ở nhiều nơi trên cả nước, đặc biệt là ở các tỉnh miền Trung, Tây Nguyên và đồng bằng sông Cửu Long. Ninh Thuận vừa trải qua nạn hạn hán lịch sử chưa từng có trong 2 thập kỷ. Theo đánh giá của các cơ quan hữu quan Ninh Thuận, toàn tỉnh có 7/7 huyện, thành phố bị nắng hạn tấn công, trong đó có 4 huyện trong tình trạng khốc liệt. Đã có trên 50.000 người dân bị thiếu đói, thiếu nước uống; hàng trăm héc ta lúa, hoa màu bị thiệt hại; hàng chục nghìn gia súc thiếu nước uống, trong đó gần 500 con bị chết do suy kiệt; hơn 2.000 héc ta đất phải tạm ngừng sản xuất. Chính phủ đã phải hỗ trợ khẩn cấp 172 tỉ đồng và 2.000 tấn gạo cho Ninh Thuận khắc phục hạn hán và cứu đói, cứu khát cho người dân. Theo thống kê

của Ban Chỉ đạo trung ương về phòng chống thiên tai, tính đến ngày 14/4/2016 tổng thiệt hại do hạn hán, ngập mặn xâm lấn của khu vực Nam Trung Bộ, Tây Nguyên và đồng bằng Sông Cửu Long ước tính khoảng 5.600 tỷ đồng. Mới đây, công ty Formosa hủy hoại nghiêm trọng môi trường biển; do xả chất độc hại ra biển nên đã ảnh hưởng nghiêm trọng đến kinh tế các tỉnh miền Trung; tác động tiêu cực đến cuộc sống của hơn 200 nghìn người dân, trong đó có 41 nghìn ngư dân. Phải mất nhiều thập niên nữa nước ta mới có thể khắc phục được hết hậu quả của sự cố môi trường này. Các thiệt hại về kinh tế do biến đổi khí hậu gây ra cũng ngày càng tăng theo nhiệt độ trái đất. Khí hậu càng khắc nghiệt, càng làm thâm hụt nền kinh tế. Còn vô số ví dụ khác về thiệt hại kinh tế và xã hội do môi trường bị ô nhiễm. Những thiệt hại đó có thể không có hoặc giảm đáng kể nếu chúng ta có văn hóa về môi trường cao.

5. Kết luận

Văn hóa môi trường đang ngày càng trở nên quan trọng trong mọi lĩnh vực của đời sống con người; đồng thời, ngày càng có vai trò quan trọng đối với việc hoàn thiện nhân cách đạo đức, xây dựng xã hội văn minh và thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội.

Trong thời đại ngày nay, sự phát triển kinh tế - xã hội nhiều khi lại đi ngược chiều với chất lượng của môi trường sống. Điều này đòi hỏi tất cả các nước hiện nay phải quan tâm đến sự phát triển bền vững. Trong đó, sự phát triển kinh tế phải được kết hợp chặt chẽ với việc bảo vệ môi trường. Nhưng để nâng cao hiệu quả trong việc bảo vệ môi trường thì cần nâng cao văn hóa môi trường cho mọi người dân.

Tài liệu tham khảo

- [1] Bộ Tài nguyên và Môi trường (2010), *Báo cáo môi trường quốc gia 2010: Tổng quan môi trường Việt Nam*, Hà Nội.
- [2] Bộ Chính trị (1998), *Chỉ thị 36/TC-TW ngày 25 tháng 6 năm 1998 về tăng cường công tác bảo vệ môi trường trong thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước*, Hà Nội.
- [3] Bộ Chính trị (1998), *Nghị quyết số 41-NQ/TW ngày 15 tháng 11 năm 2004 về tăng cường công tác bảo vệ môi trường trong thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước*, Hà Nội.
- [4] Đảng Cộng sản Việt Nam (2001), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ IX*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [5] Lương Việt Hải, I. K. Lixiev (Đồng chủ biên) (2008), *Hiện đại hóa xã hội và sinh thái*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.

